

Релігійність в системі ціннісних орієнтацій школярів

Станіслав Катаєв, Класичний приватний університет

В статті аналізуються результати соціологічного дослідження місця релігійності в ціннісних орієнтаціях школярів. Були опитані 703 учня 8-10 класів м. Запоріжжя у грудні 2016 року. Релігія вважається одним із джерел і опорою моральної свідомості. Важливою складовою частиною релігійності є трансляція релігійних цінностей від покоління до покоління. Рівень релігійності може бути вивчений за допомогою емпіричних соціологічних досліджень, які дозволяють об'єктивно і в кількісній формі оцінити цей рівень.

За даними дослідження стверджується, що релігія знаходиться на периферії у рейтингу життєвих цінностей підлітків Сходу України. З переліку 15 цінностей пункт релігійності зайняв передостаннє 14-е місце, поступаючи тільки цінності «мати владу». В сумі пункти «Скоріше, важливо» та «Дуже важливо» стосовно значущості релігійних цінностей обрали 32,4% респондентів.

Наводяться дані про ціннісні преференції релігійних школярів у порівнянні з ціннісним профілем школярів нерелігійних. Для релігійних школярів такі цінності, як: розвиток своїх здібностей, самореалізація, отримання вищої освіти, родина, накопичення багатства та високі доходи, досягнення високого становища в суспільстві, здобуття поваги серед людей мають значення більше, ніж для нерелігійних. Це не суперечить положенням М. Вебера та Г. Олпорта. Робиться висновок, що показники соціальної моралі дещо вищі у релігійних школярів, ніж у нерелігійних. Релігійні школярі більш консервативні, але досягальні цінності життєвого успіху, матеріального статку у них вище за нерелігійних школярів. Однією з причин відносно низького рівня релігійності у школярів на Сході України є дефіцит уваги батьків до релігійного виховання дітей.

Ключові слова: релігійність; школярі; Схід України; ціннісні орієнтації; соціологічні дослідження; релігійні школярі; нерелігійні школярі

Religiosity in the system of value orientations of schoolchildren

Stanislav Kataev, Classical Private University

The article analyzes the results of a sociological study of the place of religiosity in the value orientations of schoolchildren. 703 students of 8-10 grades were interviewed in Zaporozhye in December 2016. Religion is considered one of the sources and pillars of moral consciousness. An important part of religiosity is the transmission of religious values from generation to generation. The level of religiosity can be studied with the help of empirical sociological studies, which allow us to objectively and quantitatively evaluate this level.

According to the study, it is argued that religion is on the periphery in the ranking of the life values of adolescents in Eastern Ukraine. From the list of 15 values, the point of religiosity took the penultimate fourteenth place, yielding only to the value of "having power". In sum, the stations "Rather important" and "Very important" regarding the significance of religious values were chosen by 32.4% of respondents.

The data on the value preferences of religious schoolchildren compared to the value preferences of non-religious schoolchildren are given. For religious schoolchildren such values as: the development of their abilities, self-realization, obtaining higher education, family, wealth accumulation and high incomes, achieving a high position in society, gaining respect among people matter more than for non-religious ones. This does not contradict the provisions of M. Weber and G. Allport. It is concluded that the indicators of social morality are somewhat higher among religious schoolchildren than among non-religious ones. Religious schoolchildren are more conservative, but their achievement values of life success and material wealth are higher than achievement values of non-religious schoolchildren. One of the reasons for the relatively low level of religiosity among schoolchildren in Eastern Ukraine is the lack of attention of parents to the religious education of children.

Keywords: religiosity; schoolchildren; East of Ukraine; value orientations; sociological research; religious schoolchildren; non-religious schoolchildren

Религиозность в системе ценностных ориентаций школьников

Станислав Катаев, Классический приватный университет

В статье анализируются результаты социологического исследования места религиозности в ценностных ориентациях школьников. Были опрошены 703 ученика 8-10 классов г. Запорожье в декабре 2016 года. Религия считается одним из источников и опорой нравственного сознания. Важной составной частью религиозности является трансляция религиозных ценностей от поколения к поколению. Уровень религиозности может быть изучен с помощью эмпирических социологических исследований, которые позволяют объективно и в количественной форме оценить этот уровень.

По данным исследования утверждается, что религия находится на периферии в рейтинге жизненных ценностей подростков Востока Украины. Из перечня 15 ценностей пункт религиозности занял предпоследнее четырнадцатое место, уступая только ценности «иметь власть». В сумме пункты «Скорее, важно» и «Очень важно» относительно значимости религиозных ценностей выбрали 32,4% респондентов.

Приводятся данные о ценностных предпочтениях религиозных школьников по сравнению с ценностным профилем школьников нерелигиозных. Для религиозных школьников такие ценности, как: развитие своих способностей, самореализация, получение высшего образования, семья, накопления богатства и высокие доходы, достижения высокого положения в обществе, получение уважения среди людей имеют значение больше, чем для нерелигиозных. Это не противоречит положениям М. Вебера и Г. Олпорта. Делается вывод, что показатели социальной морали несколько выше в религиозных школьниках, чем в нерелигиозных. Религиозные школьники более консервативны, но достигаемые ценности жизненного успеха, материального достатка у них выше, чем у нерелигиозных школьников. Одной из причин относительно низкого уровня религиозности у школьников на Востоке Украины является дефицит внимания родителей к религиозному воспитанию детей.

Ключевые слова: религиозность; школьники; Восток Украины; ценностные ориентации; социологические исследования; религиозные школьники; нерелигиозные школьники

Постановка проблеми.

Церква є одним із найважливіших соціальних інститутів. Релігія як соціальне явище постійно супроводжує людську життєдіяльність. Релігія вважається одним із джерел і опорою моральної свідомості. Релігійність відноситься до консервативних цінностей.

«Посилення значущості релігії, вочевидь, впливає зі знакової для нашого сьогодення глобальної хронічної кризи, при цьому кризи не тільки й не стільки матеріально-фінансової, скільки духовно-моральної» [1].

В даний час у зв'язку зі створенням єдиної помісної церкви релігійний дискурс актуалізувалося в соціально-політичному аспекті. Важливою складовою частиною релігійності є трансляція релігійних цінностей від покоління до покоління. «Релігія завжди була духовно-моральною опорою суспільства, за допомогою якої передавалися через покоління відповідні принципи, традиції, обряди» [2, с. 256].

Наступність релігійності розглядається як умова збереження культурної спадщини, передачі моральних основ суспільства наступному поколінню. Це обумовлює інтерес до релігійності дітей. Рівень релігійності може бути вивчений за допомогою емпіричних соціологічних

досліджень, які дозволяють об'єктивно і в кількісній формі оцінити цей рівень.

Завдання статті – надати аналіз результатів соціологічного дослідження місця релігійних цінностей в системі ціннісних орієнтацій школярів

Обговорення проблеми в літературі.

Проблемі релігійності дітей та молоді присвячені роботи у галузі соціології, психології, релігієзнавства. Про вплив релігії на морально-духовний світ людини свідчать праці класиків гуманітарної думки Гегеля, М. Бердяєва, І. Іл'їна, К. Леонтьєва, В. Солов'єва, В. Розанова, А. Лосєва, П. Сорокіна та ін.

Серед українських авторів цю проблему вивчають Н. Савелюк, О. Предко, І. М. Пірен, Т. Серга, О. Іванкова-Стецюк, І. Боровік та ін.

Основний текст.

Питання про взаємозв'язок моральності та релігії є одним із поширених в роботах з етики, філософії, релігієзнавства та має давню традицію. Можна погодитись з твердженням, що «релігія зачіпає головним чином сферу духовного життя, через що виникає гостра необхідність набуття нових джерел формування у молоді моральних мотивів. Слід визнати, що релігія впливає, перш за все, на духовний світ віруючих, їх моральні орієнтації і життєві установки, вони

відчувають моральну підтримку з її боку» [3].

На наш погляд залишається відкритим питання, чи обумовлює моральну свідомість релігійність або навпаки підвищена моральна чутливість обумовлює інтерес до релігії. У будь-якому випадку, існує висока кореляція між релігійністю і моральністю людини.

Є декілька визначень явища релігійності. Ми приєднуємося до наступного визначення: «релігійність – це суб'єктне утворення ціннісно-сміслової природи, яке містить в собі образ божественного, відповідні міфологеми, символику, систему табу (когнітивний і емотивний компоненти), а також ритуали (конативна складова)» [1].

О. Предко розглядає «релігійність як суб'єктну форму прояву буття релігії, пов'язану із сутнісними характеристиками психічних станів особистості та її способу життя». При розгляді основних компонентів релігійності використовується традиційна для психології свідомості та самосвідомості тріада: називаються когнітивна (релігійне світорозуміння), емотивна (релігійне світовідчуття) та конативна (релігійне світоставлення) складові відповідного утворення. О. Предко вказує, що «якісні показники всіх перерахованих аспектів в їх динаміці взаємопов'язані із психічним здоров'ям особистості, оскільки релігійна віра як вчинковий акт завжди передбачає певний важливий ціннісно-смісловий, екзистенційний вибір людини» [4, с. 8-9].

Про поєднання релігійності та моральності в уявленні молоді свідчать дані емпіричного дослідження змісту релігійності. Респондентами виступили студенти-першокурсники. Анкетування проведене у лютому 2011 р в м. Кременець Волинської обл. [1].

Образ «Бога» має в уявленнях респондентів дві основні свої іпостасі: внутрішньо-характерологічну та зовнішньо-презентабельну. Так, серед рис, які студенти передусім приписують Всевишньому, пріоритетні позиції з відповідною кількістю «голосів» займають «доброта, милосердя» і «безгрішність»; далі йдуть «всемогутність», «справедливість» і «мудрість». Помітно, що образ Бога у свідомості респондентів – це образ переважно взірцевої гуманності, моральності, в якому тільки незначною мірою наявний «інтелектуалізм». Інакше кажучи, він уособлює в собі не стільки «мудрого наставника», скільки «милосердного володаря» [1].

Однак співвідношення моралі та релігійності не однозначно. Справа в тому, що моральні цін-

ності в певних межах відносні. Те, що вважається моральним в рамках однієї релігійної конфесії, в рамках іншої може не бути моральною цінністю. Підтвердженням даної думки можуть слугувати деякі дані наступного емпіричного дослідження. Факти, що наведені нижче, отримані в ході соціологічного дослідження ціннісних орієнтацій школярів. Об'єкт дослідження – учні 8-10 класів середніх освітніх закладів (шкіл) м. Запоріжжя. В ході дослідження за участю автора було опитано 703 учня. Збір даних здійснювався у грудні 2016 року. Вибіркова сукупність була сформована гніздовим методом із випадковим відбором навчального закладу. При цьому для забезпечення реалізації завдань дослідження при конструюванні вибірки було закладено проведення анкетування у всіх районах м. Запоріжжя. Параметри вибіркової сукупності: дівчат 57,7%; 13 років – 22,7%, 14 – 32,4%, 15 – 30,2%, 16 – 11%; 10-й клас – 30,8%, 9-й клас – 33,4%, 8-й клас – 35,7%.

В дослідженні ціннісних орієнтацій школярів виявилось на перший погляд парадоксальне явище. Цінність «Створення власного бізнесу» вибрали 23% нерелігійних та 28% релігійних підлітків. Тобто, всупереч розхожій думці, що релігійність передбачає скромність, нестяжательство, емпіричні дані говорять про зворотнє: релігійні підлітки більше, ніж нерелігійні налаштовані на активну економічну діяльність. Ця закономірність підтверджується й іншими фактами. Цінність «Накопичення багатства та високі доходи» вибирали частіше релігійні школярі: 19% нерелігійних та 28% релігійних підлітків; Цінність «Досягнення високого становища в суспільстві» також частіше вибирали релігійні школярі: 25% нерелігійних та 37% релігійних респондентів.

У всіх цих виборах ми можемо побачити загальну тенденцію – для підлітків із релігійних сімей цінності успіху та матеріального добробуту мають суттєво більшу значущість, ніж для дітей із нерелігійних сімей. На наш погляд, пояснення цьому феномену наступне. Цілком ймовірно, що серед школярів з релігійних сімей значна частка належить до протестантської гілки християнства, в якій матеріальні досягнення заохочуються релігійним вченням, а наявність успішного бізнесу, високих доходів та високого статусу у суспільстві свідчить і про духовні досягнення особистості. Зв'язок між релігійністю та життєвим успіхом в соціологічному дискурсі показував ще класик соціології Макс Вебер у своїй праці «Протестантська етика та дух капіталізму».

Поясненням також можуть бути положення теорії Г. Олпорта про типи особистості [5, с. 300-302]. Серед основних типів він характеризує й «релігійну особистість». Незалежно від інших своїх особливостей, така людина прагне вбачати у світобудові певну цілісність і вищий сенс. На думку автора типології, подібні особистості самотверджуються одним із двох основних способів: беручи активну участь у світському житті («іманентні містики») та відсторонюючись чи навіть ізолюючись від усього публічного («трансцендентні містики»). Наш час більше продукує особистостей першого типу, аніж другого» [1]. Отже, прагнення релігійних підлітків до успіху у житті не суперечить їх релігійним цінностям.

Загалом на питання «Які цінності важливі для Вас?» учні середніх навчальних закладів м. Запоріжжя обрали пункт «дуже важливо» по наступним цінностям: Щаслива сім'я – 84.5%; Мати друзів – 72.8%; Розвиток своїх здібностей, самореалізація – 65.0%; Здобуття вищої освіти – 60.2%; Особиста свобода, незалежність у судженнях та діях – 49.9%; Цікава, творча робота – 49.2%; Спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей – 45.4%; Здобуття поваги серед людей – 44.9%; Допомога іншим людям – 37.1%; Досягнення високого положення в суспільстві – 29.4%; Накопичення багатства та високі доходи – 22.5%; Задоволення та розваги – 22.2%; Створення власного бізнесу – 21.1%; Життя згідно релігійних заповідей – 8.6%; Мати владу – 6.7%.

Для підлітків-респондентів в першу трійку найважливіших цінностей входять: сім'я, освіта та самореалізація.

Серед переліку ціннісних орієнтацій, що був запропонований в анкеті, був пункт: «Життя згідно релігійних заповідей». Було отримано наступні дані.

Варіант «Зовсім не важливо» відмітила чверть опитаних (24,7%). Варіант «Скоріше, не важливо» відмітила ще майже третина молодих респондентів (31.5%). Варіант «Скоріше, важливо» відмітили – 23.8%, «Дуже важливо» – 8.6%, «Важко відповісти» – 11.4%. В сумі «Скоріше, важливо» та «Дуже важливо» виходить 32,4% – це третина респондентів. З переліку 15 цінностей пункт релігійності зайняв передостаннє 14-е місце, поступаючись тільки цінності «мати владу».

В ході обробки даних були отримані двомірні залежності між цінністю «Життя згідно релігійних заповідей» та обранням інших цінностей. Це надало змогу виявити зв'язок між наявністю або відсутністю релігійних цінностей та іншими цінностями особистості школяра.

Частка вибору даного пункту цінностей у певної категорії респондентів інтерпретується як ступінь важливості цієї цінності для даної категорії як цілісного співтовариства, соціокультурної групи.

Так, отримання вищої освіти як дуже важливу цінність відзначили 50% нерелігійних і 69% релігійних. На наш погляд, це означає, що для релігійних людей як соціокультурного співтовариства вища освіта більш важлива, ніж для нерелігійних. Це в свою чергу може означати, що у релігійних школярів вищий культурний рівень і рівень підготовки, а також рівень домагань у них вище.

Для релігійних школярів родина означає більше, ніж для нерелігійних. Пункт «Щаслива сім'я» вибрали 92% релігійних і 74% нерелігійних респондентів. Для тих і інших це пріоритетна цінність, але певна різниця все ж є.

Релігія і сім'я є консервативними цінностями, тому дана закономірність є логічною.

Релігійність відображає серйозне ставлення до життя. Тому розваги для релігійних значать менше. Так, цінність «Задоволення та розваги» як дуже важливу цінність відзначили 26% нерелігійних і 22% релігійних школярів. Як і в інших випадках дані по цих групах близькі. Можна відзначити лише якусь тенденцію, яка показує більший або менший акцент в оцінці значущості тієї чи іншої цінності. В цілому можна сказати, що релігійні і нерелігійні підлітки дуже відрізняються за своїми ціннісними орієнтаціями. Вони живуть в одному співтоваристві, отримують однакову за змістом і рівнем освіту. Однак деякі аспекти в їх ставленні до життя все ж є.

Така важлива для сучасної молоді цінність як «Розвиток своїх здібностей, самореалізація» оцінюється високо обома групами респондентів, але все ж релігійні школярі цінують самореалізацію трохи вище, ніж нерелігійні. Так, серед нерелігійних школярів самореалізацію як дуже важливу цінність відзначили 61% респондентів, а серед релігійних цю цінність відзначили 73% респондентів.

Вважається, що цінність «Розвиток своїх здібностей, самореалізація» характерна для постмодерного типу особистості. Дослідження показує, що постматеріальні цінності для релігійних підлітків більш значущі. Незважаючи на те, що релігійність – це консервативна цінність, релігійні школярі демонструють постмодерний тип особистості. Постмодерн – це суспільство знань, освіта в цьому типі суспільства набуває великого значення. Для особистості суспільства

постмодерну однією з важливих цінностей стає самореалізація. Дані дослідження переконливо демонструють формування постмодерного типу особистості у сучасної молоді – як релігійної, так і нерелігійної.

Для релігійних школярів важливіша, ніж для нерелігійних така цінність, як «Спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей». Відповідно, цю цінність відзначили 35% нерелігійних і 55% релігійних школярів. Пояснення цьому лежить, скоріше, в психологічній, ніж в аксіологічній площині. Релігійні школярі більшою мірою урівноважені люди, без прагнень до гострих відчуттів, без схильностей до адреналінових пригод. Тобто їх можна назвати не фаталістами. Фаталізм більш притаманний людям, які люблять ризик, гострі пригоди, які вірять не в бога, а у випадок. Хоча в цьому питанні є поле для дискусії.

Релігійні більш етичні, тому повага інших для них більш значуща, ніж для нерелігійних. Цінність «Здобуття поваги серед людей» як дуже важливу відзначили 38% нерелігійних школярів і 54% релігійних. У цьому пункті чітко проявляється зв'язок релігійності і моральності. Для релігійних людей властива більша, ніж для нерелігійних чуйність до моральних засобів соціального контролю, вище прагнення будувати свою поведінку за загально визнаними моральними нормами.

Ці властивості проявляються стосовно різних видів життєдіяльності. Особливо це важливо в трудовій сфері. Серйозне ставлення до життя і більш висока значимість освіти для релігійних людей логічно поєднується з більш високим значенням творчої роботи. Це підтверджують емпіричні факти. Так, цінність «Цікава, творча робота» як дуже важливу для себе відзначили 48% нерелігійних школярів і 58% релігійних. Тут, як і в інших випадках, наводяться ймовірні судження. Тобто, значимість творчої роботи з більшою ймовірністю вища у релігійних дітей, ніж у нерелігійних. Однак для обох категорій школярів творчість у праці має велике значення. Іншими словами, не можна сказати, що раз дитина не нерелігійна, то її не цікавить творча робота. Цифри показують лише відмінності в ступені цього інтересу в цілому для різних соціокультурних груп.

Цікава відмінність в ціннісних орієнтаціях релігійних і нерелігійних школярів проявляється в їх ставленні до свободи. Виявляється, що досить чітко свободу вище цінують нерелігійні школярі. Так, цінність «особистісна свобода, не-

залежність у суджень та діях» як дуже важливу для себе відзначили 57% нерелігійних школярів і 49% релігійних. Причина цього явища відкрита для дискусії. Але в цій дискусії неминуче доведеться відштовхуватися від емпірично обґрунтованих фактів. На наш погляд, причина криється в особливостях релігійної свідомості і типу особистості. Вище вже наводилося судження, що релігійні люди більш чутливі до думки оточуючих. Уже в цю властивість проявляється помірність у своїх прагненнях вільно, без оглядки на інших думати і діяти. Особиста свобода в поведінці і судженнях людини – сумнівна цінність в очах релігійних людей. Моральний релятивізм, який передбачається для людини, яка хоче бути вільною, не властивий для релігійної свідомості. Але тут, повторюємо, можлива дискусія.

Наступна цінність, що має чітко виражений моральний характер, також має різне значення для релігійних і нерелігійних школярів. Йдеться про цінність «Допомога іншим людям». В цьому випадку різниця дуже велика. У два рази вище ймовірність значущості цієї цінності для релігійних школярів, ніж для нерелігійних. Вважають для себе дуже важливою цю цінність лише 23% нерелігійних школярів, а серед релігійних значущою для себе вважають допомогу іншим людям 53%.

Факти показують, що релігійні люди більш чуйні, більш гуманні, тому цінність допомоги іншим в два рази вища, ніж для нерелігійних. Ця якість чітко проявляється вже в дитячому віці. Особливо сильно воно цінується в протестантських родинах. Ми вже відзначали вище, що цілий ряд ознак у ціннісній сфері дозволяють припускати, що серед респондентів досить велика частина дітей із сімей з протестантськими релігійними поглядами. Релігійність в дитячому віці практично повністю формується в результаті первинної соціалізації в сім'ї. Саме поведінка і погляди релігійних батьків багато в чому обумовлюють релігійні уявлення дітей. А протестанти, як відомо, більш послідовні в своїх релігійних поглядах і приділяють більше уваги релігійному вихованню своїх дітей.

Наступна цінність не має чітко морального характеру, а є радше психологічною або соціально-психологічною. Мається на увазі така цінність як «Наявність надійних друзів». Ця цінність лише ненабагато більш значуща для релігійних підлітків, ніж для нерелігійних (відповідно 65% вважають це дуже важливим для себе серед нерелігійних школярів, і 76% серед релігійних школярів). В цілому наявність надійних

друзів дуже цінується усіма школярами, це одна з найбільш пріоритетних цінностей. Але релігійні діти в меншій мірі індивідуалісти, для них значимість друзів вища, ніж для нерелігійних.

Є гендерні відмінності у рівні релігійності. Для хлопчиків релігійні цінності важливіші, ніж для дівчат. Релігія важлива і дуже важлива для 41% хлопчиків, 34% дівчат. Виходить, що хлопчики більш духовні, більш серйозно ставляться до духовних цінностей. Так показують емпіричні дані.

Риси морально-релігійної свідомості опосередковано можна виявити за відповідями на інші питання. Зокрема, на ті з них, що стосуються ставлення до родини. На питання «Як Ви вважаєте, чи обов'язково вступати в офіційний шлюб?» пункт «Щоб жити разом слід укласти офіційний шлюб» відзначили 4% нерелігійних школярів і 36% релігійних школярів. Різниця дуже велика. З проблеми цивільних шлюбів релігійні люди і особливо протестанти висловлюються категорично негативно. Хоча сучасний стан речей з поширеністю цього виду сімейних відносин все ж впливає і на релігійну молодь. Досить велика частина релігійних школярів все-таки вважає за можливе цивільний шлюб, незважаючи на категоричне застереження цього з боку релігії. Але, що стосується нерелігійних дітей, то тут проявляється повна згода з можливістю цивільних шлюбів.

Консервативність поглядів на сім'ю релігійних школярів проявляється в питанні «Хто, на Вашу думку, повинен бути головним у сім'ї?»

Тут релігійні школярі демонструють дещо патріархальні погляди. Те, що головним має бути чоловік, вважає третина (32%) релігійних і 21% нерелігійних школярів. Пункт «Рішення повинні прийматися разом» вибрали більшість школярів із різними релігійними уявленнями, але серед релігійних так вважає менше, ніж серед нерелігійних (відповідно 66% і 72%)

Консерватизм і моральна обережність релігійних дітей проявляється і в такому факті. На питання «Як Ви вважаєте, чи готові Ви до інтимних стосунків?» серед релігійних школярів негативно відповіли 81%, а серед нерелігійних – 67%.

Емпіричні факти підтверджують думку, що етичні цінності важливіші для релігійних дітей, ніж для нерелігійних.

Релігійність дітей залежить від стану релігійності дорослих. Соціологічна служба Центру Разумкова здійснює моніторинг стану та тенденцій релігійності українського суспільства з 2000 р. Останнє за часом загальнонаціональне дослідження проведене з 23 по 28 березня 2018 року за

підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Дослідження здійснювалося в усіх регіонах України, за винятком АР Крим та тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей. Опитано 2016 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% [6]. Наведемо деякі результати цього дослідження.

На питання «Незалежно від того, відвідуєте Ви церкву чи ні, ким Ви себе вважаєте?» вважають себе віруючим у 2018 р. 72% респондентів, на Сході України – 63,3%; серед молодих людей 18-24 років – 65%. Дослідники стверджують, що рівень релігійності у молоді нижчий. У школярів, як свідчать результати нашого дослідження, рівень релігійності нижчий навіть у порівнянні з молоддю 18-24 років. Хоча цей висновок не можна кількісно підтвердити через різницю у формулюванні запитання стосовно значущості релігії для людини.

Серед цінностей «Релігію» відмітили важливою для себе загалом серед опитаних 58,2%, а на Сході України – 40,3% респондентів. Ці дані близькі до результатів нашого дослідження.

На питання «Оцінюючи роль релігії в житті суспільства, чи згодні Ви з наведеними твердженнями?» на Сході України стосовно пункту «Релігія є мало пристосованою до потреб сучасної людини» відповіли «згоден» 25,9%, не згоден – 48,4%, не маю уявлення – 25,7% респондентів. Стосовно пункту «Релігія не впливає на життя суспільства» відповіли «згоден» 25,8%, не згоден – 59,8%, не маю уявлення – 14,5 % респондентів.

Згодних із твердженнями «Релігія підвищує моральність і духовність людей» – 71,2% та «Релігія є одним із важливих засобів відродження національної самосвідомості і культури» – 63,7% респондентів.

Показовими є також дані стосовно виховання релігійності дітей у сім'ї. Виховання цієї якості вважають найбільш важливим лише 16% опитаних: від 38% жителів Заходу до 6% Сходу. Релігійне виховання в родині поширене в Західному регіоні, де таке виховання вдома отримали 79% опитаних; найменше – на Сході країни (21%).

Серед якостей, які можна виховати в сім'ї у дітей, найбільш важливими назвали «Релігійність» загалом 15,5% респондентів, а, зокрема, на Сході – 6,2% [6]. Отже одним із факторів відносно низького рівня релігійності у школярів на Сході України є погляди батьків, більшість яких не вважають за необхідність виховувати дітей у релігійному дусі.

Висновки.

За результатами соціологічного дослідження місця релігійності в ціннісних орієнтаціях школярів виявилось, що релігія знаходиться на периферії у рейтингу життєвих цінностей підлітків Сходу України. Є відмінність у ціннісних перевагах релігійних школярів у порівнянні з ціннісним профілем школярів нерелігійних. Зокрема,

показники соціальної моралі дещо вищі у релігійних школярів, ніж у нерелігійних. Релігійні школярі більш консервативні, але досягальні цінності життєвого успіху, матеріального статку у них вищі за нерелігійних школярів. Низький рівень релігійності школярів на Сході України частково пояснюється тим, що більшість батьків не приділяють великої уваги релігійному вихованню дітей.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Савелюк Н. Релігійні уявлення студентської молоді у структурі її особистісного ставлення / Н. Савелюк // «Освіта регіону». – № 3. – 2011.
2. Пірен М. І. Соціологія релігії / М. І. Пірен. – Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – 344 с.
3. Вплив релігії на сучасну молодь. – Режим доступу: <http://www.firtka.if.ua/blog/view/vpliv-religii-na-sucasnu-molod42339>
4. Предко О. І. Психологія релігії: історія, теорія, релігієзнавчі виміри / О. І. Предко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 278 с.
5. Олпорт Г. Личность в психологии / Г. Олпорт. – Режим доступу: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-1029.html>
6. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf

REFERENCES

1. Saveliuk, N. (2011). Relihiini uavlennia studentskoi molodi u strukturi yii osobystisnoho stavlennia [Religious representations of student youth in the structure of her personal attitude]. *Osvita rehionu*, 3 [in Ukrainian].
2. Piren, M.I. (2008). *Sotsiologhiia relihii [Sociology of Religion]*. Kyiv: DP «Vydavnychiy dim «Personal» [in Ukrainian].
3. *Vplyv relihii na suchasnu molod [Influence of religion on modern youth]*. Retrieved from: <http://www.firtka.if.ua/blog/view/vpliv-religii-na-sucasnu-molod42339> [in Ukrainian].
4. Predko, O.I. (2005). *Psykhologhiia relihii: istoriia, teoriia, relihiieznavchi vymiry [Psychology of Religion: History, Theory, Religious Studies]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
5. Olport, H. *Lychnost v psykhologhyi [Personality in Psychology]*. Retrieved from: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-1029.html> [in Ukrainian].
6. *Osoblyvosti relihiinoho i tserkovno-relihiinoho samovyznachennia ukrainskykh hromadian: tendentsii 2010–2018rr [Features of Religious and Church-Religious Self-determination of Ukrainian Citizens: Trends in 2010–2018]*. Retrieved from: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf [in Ukrainian].

Катаєв Станіслав Львович

Доктор соц. наук, професор
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Email: kataev@i.ua

Kataev Stanislav

Dr., Full Prof.
Classical Private University
70B, Zhukovskoho Str., Zaporizhzhia, 69002, Ukraine

Цитування: Катаєв С. Л. Релігійність в системі ціннісних орієнтацій школярів / С. Л. Катаєв // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22. – № 3. – С. 12-18.

Citation: Kataev, S.L. (2019). Relihiinist v systemi tsinnisnykh oriientsatsii shkoliariv [Religiosity in the system of value orientations of schoolchildren]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (3), 12-18.

Стаття надійшла / Article arrived: 04.02.2019

Схвалено до друку / Accepted: 07.03.2019